

LENGYELORSZÁG

A magyar irodalom lengyelországi fogadtatása az elmúlt hét esztendőben

Magyarországon népszerű a lengyel irodalom, Lengyelországban alig ismert a magyar. Ennek a látszólagos ellentmondásnak egyszerű okai vannak. A múlt század utolsó harmada óta a lengyel irodalom meghatározó műfaja a próza. A lengyel próza klasszikusai — Prus, Sienkiewicz, Reymont — műveik megjelenése után röviddel ismertek, olvasottak, elismertek lettek Magyarországon, és így igen kedvező alapot teremtettek a hatvanas évek lengyel irodalmi „termékeinek” hazai befogadására. Wajda, Munk, Kawalerowicz — irodalomból adaptált világhírű filmjei pedig egyenesen keresetté tették Andrzejewski, Brandys, Dygat, Stawiński műveit. A hatvanas évek elején a lengyel film és irodalom a magyar néző és olvasó számára sokkal bátrabbnak és modernebbnek tetszett a hazai vagy a többi baráti ország pozíciójánál, s ez fogalomná is vált. Ez-az hallható volt a bátor wroclawi és varsói színházi kísérletekről is, hírből — (és lassan fordításból) — ismert lett a lengyel szociológia, filozófia és irodalomelmélet is; ez mind-mind sűrítve, kedvezett a lengyel szépirodalomnak.

Sienkiewicz, Prus, Reymont regényeinek a szintjén csak a „Pál utcai fiúk” ismert Lengyelországban, ez sajnos igen gyenge szövetségese a lengyelek irántunk érzett rokonszenvének. Jancsó filmjei a hatvanas évek második felében az értelmiség igen szűk rétegére hatottak a szakembereken kívül. (Jancsónak nem volt olyan irodalmi háttere, mint Wajda — a lengyel filmrendező klasszikus és nagyon ismert mai írókra épített Żeromskitól Iwaszkiewiczig, míg Jancsó állandó társszerzője a szélesebb olvasóközönség felől tekintve a nálunk is ismeretlen Hernádi.) A lengyel irodalom áttételesen tartozéka lett a hazai konszolidációs folyamatnak. Az 1968 után egyre nagyobb visszhangot kiváltó magyar közgazdaságtudomány irodalmunk népszerűsítése szempontjából lényegtelen volt.

Költészetünket tekintve fontos, ha a Németh László-i „tételből” indulunk, miszerint a tíz legnagyobb magyar író közül nyolc biztosan költő. Lengyelországban költészetünk, azaz irodalmunk legmeghatározóbb műfaja csaknem teljesen ismeretlen. Ez nem is csoda, mert a régebbi fordítások olvasóijesztően gyengék. A költészet átültetésénél bizony teljesen elégtelen az a tény, hogy jó néhány versszerető lengyel megtanulta nyelvünket a második világháború alatt hazánkban. E derék emberek tiszteletre méltó munkája nemigen járt a kívánt eredménnyel. Sokkal nagyobb elismerés illetheti Kerényi Grácia munkáit, aki a lengyel középnemzedék tehetséges költőivel összefogva, közös munka eredményeképpen adta ki Illyés Gyula, Weöres Sándor verseit és Kassáktól „A ló meghal, a madarak kirepülnek...” című poémát. A három vékony kis kötetecske már tartozéka az elmúlt hat-hét esztendő irodalmunkat népszerűsítő munkájának. A háromszor ezer példányban megjelent könyvecskéken túl költészetünknek jóval nagyobb szolgálatokat tettek Petőfi 1971-ben megjelent Költeményei. A PIW népszerű sorozatában megjelent, szép kiállítású kötet a jó fordítások, az új szempontú válogatás révén méltán váltotta ki a kritika el-

ismerését, és Bem „hősi halált halt világhírű hadsegéde” az olvasók széles táborába is eljutott. Három nagyobb lélegzetű írás méltatta a kötetet; „A fordítások színvonala magasabb, mindenesetre jóval kiegyenlítettebb, mint az előző válogatásokban. Mind filológiai, mind esztétikai szempontból közelebb állnak az eredetihez” — írja a népszerű hetilap, a *Polityka* (1972. január 9.) hasábjain Jan Ślaski irodalomtörténész, a magyar kultúra kiváló ismerője. Hasonló hangnemben írt a kötetéről — az idén elhunyt — Jan Reychman professor (*Kultura*, 1971. december 19.), a Varsói Egyetem Magyar Tanszékének volt vezetője és Andrzej Sieroszewski (*Nowe Książki*, 1972. április 15.) a tanszék adjunktusa, irodalmunk jó szemű és fáradhatatlan népszerűsítője és tolmácsolója is. Petőfit népszerűsítette válogatott verseinek a Ludowa Spółdzielnia gondozásában tavaly megjelent kötete is. Ugyancsak ez a kiadó jelentette meg Illyés Gyulától egy bővebb válogatást. Ennyit a jelzett időszakban megjelent hat verseskötetről. (Érdekes kuriózum volt a magyar költők Lengyelországról írt verseinek gyűjteménye, amely *Kocham Twój kraj* (Szeretem országodat) címmel jelent meg 1971-ben.)

Természetesen költőink versei többé-kevésbé rendszeresen megjelennek a *Życie Literackie* (krakkói hetilap) a *Nurt* (poznańi havilap) és a *Poezja* (varsói költészeti havilap) hasábjain, elsősorban Konrad Sutarski, Aleksander Nawrocki, Kerényi Grácia, Miron Białoszewski és a kitűnő költő Tadeusz Nowak fordításában. Megszűntéig (1971) a kéthetente megjelenő *Współczesność* is pártfogolta költészetünket Aleksander Nawrocki fordításában. Nagy várakozással tekinthetünk az 1976-ban megjelenő *Magyar költők antológiája* elé, amely már nyomtatásra készen áll. A reprezentatív sorozatban kiadandó kötetet a lengyel irodalom legkiválóbb költőinek és rutinosan jó fordító egyéniségeinek munkája „garantálja”. Az Ómagyar Mária-siralomtól napjaink költészetéig nyúló antológia összeállításában nagy érdemei vannak Kerényi Gráciának. Hasonlóképpen ígéretes lehet az idén megjelenő József Attila-kötet, amely Aleksander Nawrocki pártfogó munkájának az eredménye. E két versgyűjtemény azonban — költőink időben és térben szétszórta verseihez hasonlóan — nem fogja feloszlalni az irodalmunkra sűrűsödött ködöt, már csak azért sem, mert a befogadó szemszögéből a költészet, a líra Lengyelországban harmadrangú és -rendű műfaj. Uralkodó a próza — (elsősorban a regény és a kisregény, s csak másodsorban az elbeszélés és a novella) —, dráma, esszé és az úgynevezett riportirodalom. Éppen ezért a magyar irodalom lengyelországi fogadtatásáról akkor kapunk valóságos képet, ha a lengyelül megjelent prózai művek „sorsát” vizsgáljuk meg alaposabban.

1945-ben a magyar irodalmat népszerűsítő lengyel könyvkiadás „nem indult nulla pontról”. Molnár Ferenc idézett regényén kívül viszonylag nagyobb tömegek olvasták Jókai és Mikszáth könyveit. A két világháború között megjelent egy reprezentatív antológia is, amely a középkori legendáktól a századfordulóig mutatta be a magyar költészetet. Századunk bennünket érintő lengyel könyvkiadását mérlegre téve, a serpenyő alaposan az elmúlt harminc esztendő javára billen. 1945 óta több mint 180 szépirodalmi művet adtak ki csaknem 3 000 000 példányban. Az elmúlt 7-8 esztendő könyvkiadásáról csak dicsérőleg szólhatunk.

Néhány korábbi „fecskétől” eltekintve, ezekben az években ismerhette meg a lengyel olvasó Déry Tibor [*Miłość* (1967) — Szerelem. (Elbeszélések); *Odpowiedź* (1964. I. 1967. II.) — Felelet], Sánta Ferenc [*Dwadzieścia godzin* (1966) — Húsz óra; *Piąta pieczęć* (1968) — Ötödik pecsét; *Zdrójca* (1970) — Áruló], Németh László [*Odrza* (1965) Iszony; *Grzech* (1968) — Bűn; *Litość* I—II. (1970) — Irgalom], Somogyi Tóth Sándor [*Byles prorokiem kochanie* (1968) — Próféta voltál szívem; *Gabi* (1973)], Cseres Tibor [*Zimne dni* (1968) — Hideg napok], Fejes Endre [*Cmentarz starego żelastwa* (1966) — Rozsdatemető; *Fryga czyli człowiek któremu się nie udało* (1970) — A hazudós; *Dobry wieczór lato, dobry wieczór miłość* (1972) — Jó estét nyár, jó estét szerelem], Jókai Anna [„4447” (1972); *Winien i ma* (1973) — Tartozik

és követel]; Thurzó Gábor [*Świąty* (1972) — A Szent], Mándy Iván [*Polewaczka* (1971) — Locsolókocsi]; Lengyel József [*Czarownik* (1917) — Igéző], Ottlik Géza [*Szkola na granicy* (1973) — Iskola a határon], Bálint Tibor [*Łkajęca malpa* (1973): — Zokogó majom]; Lázár Ervin [*Biayu tigar* (1974) — A fehér tigris] és más mai magyar írók művei. Emellett a kiadók három prózaantológiával is felhívták a figyelmet irodalmunkra a jelzett időszakban.

Érdeemesnek tartottam e listát — a teljesség igénye nélkül — megadni, hiszen igen pozitív képet fest mai prózánk közvetítését illetően. Teljes joggal írhatta Andrzej Sieroszewski négy évvel ezelőtt (1970. IX. 1.) a *Współczesności*-ban: „Viszonylag a próza területén legjobb a helyzet. Teljes meggyőződéssel mondhatom a mai prózát illetően: fordítói eredményeink igen hízelgőek.” Valóban az elmúlt másfél évtized minden jelentősebb prózai alkotását lefordították lengyelre. Nagyon szegényes lenne azonban listánk, ha klasszikusaink átültetett műveiből kellene összeállítanunk. „Az utóbbi időkben teljesen megfeledeztünk a klasszikusokról. Tíz éve Mikszáth *Különös házasság*, s Molnár Ferenc ismert regényén kívül semmi sem jelent meg” — jegyzi meg fentebb idézett cikkében Sieroszewski. Ez valóban igen szerény eredmény, még ha Szerb Antal utóbb kiadott két művével gazdagítjuk is. A korábbi évtizedekben Jókaitól négy, Gárdonyitól két, Kaffka Margittól egy, Kosztolányi Dezsőtől egy regény jelent meg. Móricz Zsigmond három regénye ellenére is — Sieroszewski szavaival — „... még mindig keresi (...) a fordítóját”.

Sieroszewski, aki jó néhány mű tolmácsolójának is mondhatja magát, félig-meddig a közlő pozíciójából veheti számba az eredményeket. Elégedett lehet. Találókák azonban a fiatal költő és esztéta Michał Sprusiński szavai is, aki Fejes Endre: *Jó estét nyár, jó estét szerelem* című könyvét ismertetve (*Perspektywy*, 1972. május 19.), a bevezetőben rátapint irodalmunk visszhangtalanságának egyik leglényegesebb okára: „Fejes Endre »Rozsdatemető« című regényével a magyar irodalom élvonalába tört. A megjelenést több kiadás, színpadi feldolgozás és számos fordítás követte. A lengyelt — 1965-ben adták ki — nemigen olvasták. Az íróról semmit sem tudtak. A cím se keltett bizalmat. A magyar próza nem örvendett és még ma sem örvend az őt megillető népszerűségnek. A halhatatlan »Pál utcai fiúk« csak erősíti a szabályt. Nemrég volt, hogy a »Rozsdatemetőt« leértékelték, ami bizonyítja a bármely párizsi vagy londoni férctmű után szívesen kapkodó kritikuskaink közönyét és olvasóink hagyományosságát egyaránt. Noha a regényolvasást Lengyelországban kétszáz évvel ezelőtt illett a francia regényekkel kezdeni, érthető, hogy a kétszáz évvel és ezernyi címmel átitatott izlések nem roppannak meg. Csak garantálni tudom, hogy nemcsak Fejes prózája, de Sántaé, Némethé vagy Déry Tiboré se rosszabb, mint — hogy irodalmon túli példát idézzek — Jancsó Miklós és kollégáinak kiváló filmjei.”

A magyar irodalom lengyelországi visszhangtalanságának egyik legfőbb oka egyetemesen kelet-európai. A kis kelet-európai népek egymás iránti előítéletében gyökerezik, amely még ma is gátat emel e történelmi tájegység kulturális termékeinek kölcsönös befogadása elé. Előítélettel a lengyelek nem viseltetnek irántunk, de úgy tetszik, még az ő rokonszenvük is passzív marad, ha egy harmadrangú francia író könyvecskéje, vagy X. magyar író remekműve között kell választani.

Prózánk Sprusiński által aláhúzott visszhangtalanságának másik fontos összetevője, hogy kevés a magyar irodalomhoz értő jó szakember. Kiadott könyveinkről sok recenzió megjelenik, de kevés az összefoglaló, elemző tanulmány, amely tudományos vagy oldottabb esszé szinten szinte hétről hétre ostromolná a lengyel olvasót. Az elmúlt hat esztendőben három ilyen összefoglaló, népszerűsítő cikk jelent meg, mindhárom 1970-ben, nyilván a Varsóban ekkor megrendezett lengyel—magyar fordítói tanácskozás hatására. Két — hasonló — cikket A. Sieroszewski — (a tanácskozás bevezető referátumának szerzője) — közölt a *Współczesność* és a wrocławiai *Odra* hasábjain. A harmadik, igen okos tanulmány, melynek szerzője a bravúros felkészültségű történész és irodalmár, Jerzy Robert Nowak — a *Polityka* szeptember 12-i számában jelent meg. Nowak Sprusińskihoz hasonlóan — de őt két évvel meg-

előzve — a magyar „új hullám filmsikerére” hivatkozik. Aláhúzza, hogy e filmsiker elképzelhetetlen lenne a méltatlanul kevésbé ismert irodalmi „új hullám” nélkül. Az ötvenes években indult, hatvanas évekre kiteljesedett, tragikus történelmi meg-
rázkódásokat átélt irónemzedék műveinek jellemzője; „a legújabb történelem számbavétele”. Nowak négy írot emel ki; Sánta Ferencet, Fejes Endrét, Somogyi Tóth Sándort, Moldova Györgyöt. „Listája” megegyezik az A. Sieroszewski által kiemelt írók névsorával. Ezt figyelembe véve és az elmúlt hat esztendő kritikai visszhangját mérlegelve, négyüket tekinthetjük a mai magyar irodalom legismertebb íróinak Lengyelországban. Kritikai visszhangja Déry Tibor és Németh László könyveinek is jelentős volt, de a magyar irodalom iránt érdeklődők tudatába még nem épültek be úgy, mint Sánta vagy Somogyi. Az utóbbi esztendőben Bálint Tibor vas-
kos könyve aratott szép sikert.

Abban, hogy végeredményben irodalmunk ismeretének grafikonja biztatóan emelkedik Lengyelországban, óriási érdemei vannak a Varsói Egyetem 1952-ben alakult Magyar Tanszékének, amely felkészült fordítógárdát — Krystyna Pisarska, Hanna Kuźnierska, Anna Mazurkiewicz, Aleksander Nawrocki, s a nemrég tragikus körülmények között elhunyt, fáradhatatlan Jan Zimierski — adott a lengyel-magyar kultúrának. A tanszék dolgozói — A. Sieroszewski, Anna Cygielska, Jerzy Jakubiuk — pedig rendszeresen a „legfrissebb” híradói íróink műveinek. Az ő hármasukat kiegészíthetjük még néhány névvel — Tadeusz Olszański, Jan Ślaski, Jerzy Robert Nowak, Maria Magdalena Szenejko — s máris megkapjuk irodalmunk szakértői névsorát, akik a rokonszenven túl hozzáértéssel, tágabb körütekintéssel is recenzálják a magyar könyveket.

Könyveink népszerűsítése terén legnagyobb elismerést a régebben hetente, utóbb kéthetente megjelenő *Nowe Książki* (Új Könyvek) illeti. Minden magyar szépirodalmi műről közöl ismertetést, elsősorban a felsoroltak tollából. 1969. 7. számának „Külföldi próza” fejlécű terjedelmes rovatát teljes egészében magyar anyag töltötte meg.

Hét művet ismertetett a lap. Sieroszewski, Nowak, Olszański mellett a lengyel irodalom két nagy íróegynisége, Ernest Bryll és Wojciech Żukowski is bonckése alá vett egy-egy művet. Ernest Bryll Németh László *Bűn* című könyvét dicsérte mély alaposággal és lelkesedéssel: „E könyvről nem tudok írni köznapit recenziót. Oly megrázó történetet dolgoz fel az író, oly tökéletesen és egyszerűen, szinte a bágyadságig pontos tanulmányát adva a magánynak — ilyesmivel még nem találkoztam eddigi olvasmányaim során.” Żukowski Rónay Györgynek „*Az esti gyors*” című regényét ismerteti. Soraiból kiolvasható, hogy tájékozott kultúránkban és történelmünkben. (Sajnos, az élvonalbeli lengyel írók megszólaltatása egyedi, nem pedig egy hasznos hagyomány kiinduló mozzanata. Pedig a Bryllhez, Żukowskihoz hasonló írók recenziós szerepeltetése is pozitívan hathatna irodalmunk befogadására. Prózánál ez majdnem annyi, mint egy kitűnő költő fordítói munkája.)

A többi újság — a napilap *Trybuna Ludu* és *Życie Warszawy*, a hetilap *Tygodnik Kulturalny*, *Życie Literackie*, *Kierunki*, *WTK* stb. „csak” esetlegesen közöl hosszabb-rövidebb könyvismertetést, s akkor is „laikus” tollából.

A legnagyobb példányszámban megjelenő irodalmi hetilap, a *Życie Literackie* utolsó, irodalmunkra vonatkozó emlékezetes cikke, Déry Tibor Miłóś (Szerelem) című novellás kötetének majd' egykolumnás méltatása ezelőtt hat évvel (1968. április 14.) jelent meg. Ezt követően volt még egy sokat ígérő kezdeményezés. *Nézzünk át a szomszédokhoz* fejléc alatt Jan Zimierski indított rovatot, melyben rövid recenziókon túl rendszeresen beszámolt volna a magyar irodalmi élet eseményeiről. A következő cikk azonban egy év múlva jelent meg (1969), és ezzel magja is szakadt a hasznos vállalkozásnak. Azóta a *Życie Literackie* csak versfordításokat közöl, meg nagy ritkán évfordulós cikkeket és irodalmunkat is „szőrmentén” érintő útirajzokat.

Töredékes a *Poezja Magyarország* krónikája is, amelyet a hazánkban élő „mérnök-költő”, Konrad Sutarski készít. Jóval rendszeresebb és átfogóbb volt Jerzy Robert Nowak hasonló fejlécű krónikája a *Twórczość* hasábjain, amely négy évvel ezelőtt szűnt meg.

Ha visszatekintünk tíz esztendővel korábbra, irodalmunkat illetően óriási fejlődést tapasztalhatunk. Ma már évente 8—12 könyvet adnak ki tőlünk Lengyelországban. Varsó, Łódź, Wrocław, Gdańsk színpadjain sikerrel játsszák Örkény, Szakonyi darabjait. Bemutatták Thurzó és Illyés drámáit. A fejlődés iránya tehát az irodalom minden területén pozitív.

A tárgyalatkból is kitűnik, hogy tennivaló akad még bőven. Szorosabbá kellene tenni egyes irodalmi lapok között a kapcsolatot. Kölcsönösen magyar, illetve lengyel szerzők is beszámolhatnának a testvérpap hasábjain az éppen aktuálisan kiadott magyar, illetve lengyel könyvről. Így át lehetne hidalni azt az úrt, amelyet a „szakemberhiány” okoz.

A filmátvételnél, tv-játékok átvételénél már eleve fel lehetne hívni a kiadók figyelmét az adaptált műre, s rugalmas hozzáállással hatalmas eredményeket érhetnénk el irodalmaink népszerűsítése területén. Megérné a többletmunkát.

KOVÁCS ISTVÁN

